

[illegible]

նակը մեղմունք է: Կարծեք զեռ սա բաւա-
կան չէր մեր առանց այն էլ տանջվող դա-
նակաբերին, գիշերը դարանց դաւարելուց յե-
տոյ օգնութեանն են գալիս: Գիշերային մի-
ջամիկները և մոծակները: Հասարակութեան
դրանքից քաշած նեղութիւններն և տան-
ջանքներն մի փոքր սփոխանք տալու և
նրա վիճակը առողջապահական լաւ պայ-
մանները մէջ դնելու համար տեղիս գաւա-
ռապետի կարգադրութեամբ մաքրվում և
ջրվում և պիտուի փողոցը: Գաւառապետը
նուազ ակեղեցու տեղում երկու ձեռնիկով
հասարակաց պարտեզ է շինել տուել ու
այդպիսով ազատում և հասարակութեան
թոքերն ու աչքերը հասարակութիւնը: Դա-
ման երեկոյ հասարակութիւնը համալիրով
այդտեղ գոյաբանում է և օրվայ ընթաց-
քում քաշած նեղութիւնները մոռանում:
Երբեմն, երբեմն նուագում են տեղական
սաղափարները: Գ. ք. Ազգապահան

Միակամ ծաղիկ

Դ զ լ Ս Ր զ Վ Կ 1 յուլիսի
«Մշակի» № 122-ում, խօսելով տեղիս
գիւղերական հայրէք մասին, առանձնապէս
չիշտով էր սեփական շինութիւն ունենալու
անհրաժեշտութիւնը թէ կրթական և թէ
անտեսական տեսակետից:

Արժանաւոր այդ խոսքերը թէ և զանա-
գործին, բայց հաստատուն կերպով պիտուի
է իրադրութեան շուրջ մէջ մտնել:

Այդ իսկ նպատակով յունիսի 26-ին տե-
ղիս եկեղեցում կայացաւ ծիս. ժողովը: Ժո-
ղովին ներկայ էին ընդամենը 25 հոգի:
Ժողովին նախագահում էր Մ. Մեծիու-
մեան՝ քարտուղարութեամբ Բ. Յրտատա-
րեանի:

Նախ քան օրակարգի նիւթին անցնելը,
նախազան առաջարկեց յունիսիայ յարգել
յիշատակը նորոգ հանգուցեալ Բ. Աղայանի
և որովհետեւ քանանայ այդ օրը պաշտօնա-
կան գործով բացակայ էր քաղաքից, ուստի
որոշված հոգեւորականը չէր կատարելից,
որը ուսուցիչ Բ. Յրտատարեան հակեր
կերպով ծանօթացրեց ժողովականներին Ա.
դայանի կենսի և գործունէութեան հետ:
Մեծիւմեան ապա ժողովին նիւթին, տեղի
ունեցաւ մտքերի տաք փոխանակութիւն
առանձնապէս դպրոցի շինութեան նախա-
հաշի յորշուր: Ժողովը թէ վերջոյ յանգեց
հետեւեալ եզրակացութեան:

Նախ՝ այս ժողովը համարել նախապատ-
րաստական, իսկ յուլիսի 3-ին հրաւիրել
աւելի բազմամարդ ժողով, ի նկատի առ-
նելով խնդրի կարեւոր և հասարակական
նշանակութիւնը:
Երկրորդ՝ յանձնարարել երկու-երեք
ձեռնառ մարդկանց կազմել մի մասաւոր
նախահաշի և ներկայացնել հետեւեալ ժո-
ղովի ընտելութեան և հաստատութեան:
Մեծիւմեան խոսք ժողովականները, ստորա-
գրելով արձանագրութիւնը, ժամը 12-ին
ցրվեցին:

Սպայեք, ուրեմն, յոյս ունենա՛ք, որ գի-
տակից և ազդեցիկ անհատներ շնորհիւ
խօսքը կը վերածի՛ր դրական գործի և կարճ
ժամանակից յետոյ Դ զ լ Ս Ր զ Վ Կ հայ դա-
ւաբնի կուսնեայ ծիս. ժողովը, որ հա-
մեստ շէնք, ապացուցանելով այդպիսով, որ
ինքը, տեղական այս գաղութը, թէ և գոյու-
թեան խնդրի պատճառով անշուքած իր
մայրենի հողից և հաստատված Անդրկա-
պեան երկրի մի խոշ անկիւնում, բայց և
այնպէս գիւտեց քանազան իր ազգային ինքնու-
րոյնութիւնը և փարկ ու կառնած մնալ իր
կրթական-կուլտուրական հաստատութիւն-
ներին, առ այդ երկուսն հանելով դարաբազ-
ցիներին յատուկ ձեռնիկեցութեան և հեռ-
տեսականութեան ոգի:

Միտոր-Միտա

Հասարակութեանց խառնաժող հոգաբա-
րաւորն

Նու և ի թի, 27 յունիսի
Ունենք եկե-ծիս, երկուսը դպրոց, ուր ու-
սանում են 3-400 երկուս մանուկներ: Յա-
նախ է խօսվում դպրոցն ապահովելու մա-
սին Բնական է, որ դպրոցը պիտի ապա-
հովել Նուստը 1,000 անից բաղկացած
ծովը, և ըստ ծիս. կանոնադրութեան նա
իրաւունք ունի վերահստել լինել դպրոցի
մուտքի բոլոր աղբիւրներին և որանց առն-
առաքար գործադրմանը համապատասխան
մարմին միջնորդ: Այս մարմին գոյութիւնը
և դրա գործունէութեան կիրառութեանը
կենտրոն նոր երկուս չէ: Դպրոցի վարչու-
թիւնը յանձնի հոգաբարձութեան՝ երկուսի
վերաբերմունք է ցոյց տալիս զեպի՝ ծիս.
ժողովը որոշան համաձայն ընտրված՝ վե-
րատուող յանձնաժողովը մեծ խոշը-
նաբան յաղթանակով ձեռք է բերել
տեղիս Ա. Աստուածածին եկեղեցու հաշի
մաստանները 1906 թիւց պիտուի միջն-
ներկայ թուականը և մանրագրութեան ընտել-
թեան ենթակի եկեղեցական բիւջէն,
յանձնարվող իր զեկեղեցաբեր միջնաւոր հո-
գուր իշխանութեան շնորհ հասնել է դրա-
րոցական հաշիներին և հոգաբարձական
գործունէութեան ընտելութեանը Սակայն
յանձնաժողովը առաջ ծառայում են հետե-
ւեալ քաջաշուք պատանաւորութեանները՝
գոյն հաշիները պատարաստ չեն,՝ ճոխա-
բարձութեան ձեռք մասին խորհրդակցու-
թիւն չէ արել և որոշում կայացրել,՝ գոյնը
միմիայն դրամական մաստանները ընտել-
թիւնից բացի ուրիշ ոչ մի բանի մէջ չը
պիտի խառնվէք, ճնորդութիւն, պարա-

նայք, մեր ընկերներից երեք հոգի բացա-
կայում են, և այն: Այսպիսի դիպուա-
նում մնում է յորդոցի վերատուգելի
յանձնաժողովին, որպիսիք սա բարեկեցու-
թեամբ ի կատար ածէ իր ստանձնած պար-
տականութիւնը և չը վնասի այդպիսի
անհիմն խոշընդոտներին առաջ, որոնք մեր
իրականութեան անցակալի երեկոյնները
շարքին են պատկանում: Մ. Գե-հան

Ուսուցիչները և կարողացած հոգաբարձու-
րեանի

Այս և յայտ, 20 յունիսի
Ամսիս 12-ին պաշտօնապէս հրաւիրված
էր տեղիս հայ դպրատնական հասարակու-
թիւնը՝ ընտրելու ծիս. հոգաբարձուներ իւրի-
սեռ դպրոցների համար: Այս հրաւերը
կրկնութիւնը, չէր շատ հրաւերները, և
սակայն ուսուցիչները դարձան չը կարո-
ղացան հոգաբարձու ընտրել:

Հոգաբարձու ընտրող ուսուցիչները կող-
մից մի քանի անգամ պատգամաւորա-
թիւններ են գնացել նախկին հոգաբարձու
Բ. Այվազեանի համաձայնութիւնը ստա-
նալու վերաբերութեան համար, բայց ըը-
ծիւր յարգելի պատճառներով մերժել է:
Որովհետեւ այս հրաւերը 5-րդ կամ 6-րդն
էր, ուստի ծիս. ժողովները նախադարձ ար-
տակարգ միջոցներ են ձեռք առնել, որպէս
զի ժողովը բազմամարդ լինի և ուսուցիչ-
ների նախօրոք նշանակած անգրագիտ թիկ-
նածուները ընտրվեն հոգաբարձու:

Ձեռք առնված արտակարգ միջոցները
հետեւեալներն էին. 2-3 ժամ շարունակ եկե-
ղեցու զանգակը խփվում էր, և մի քանի
պարտները, փողոց-փողոց և նրանման
ընկած՝ մարդկանց հրաւիրում էին կարա-
պետեան ուսումնասիրել ժողովին եւ իրօք
որ ձեռք առնված այդ միջոցներով ժողովը
բազմամարդ էր, բայց թի. մեծ ցաւ որտի
պէտք է ասել, որ ուսուցիչները դարձնալ
չը կարողացան հոգաբարձու ընտրել:

Այնպէս ծիս. ժողովը, լաւ գիտնալով որ
անգրագիտ հոգաբարձուները ուսումնասիր-
անքին օգուտ չեն կարող բերել, մտածել էր
մի այլ արտակարգ միջոց, այդ այն էր որ
նա ժողովի նախագահին համարձակ մի առ-
ժամանակ դարաբանել ժողովը և իր հետ
վերցնելով դործակալին, երեցփոխ Իւրիշ-
խանեանին (վերջին 600 ր. առնելով վեր-
ընտրված է 21 հոգով և այս մասին ծիսա-
կանները բոլոր են ուղարկել, ուր հարկն
է) ու մի քանի ծիսականներ կառնելով
գնացին հրաւիրելու ժողովը Բ. Այվազե-
անի վերջին տանը չէր, ուստի գնացին
հիւանդանոց տները, վերջապէս մի տեղ
տեսնելով նրան խնդրել են միայն ժողովին
ներկայ լինել Բիւրջի զիւրց և եկաւ ժողո-
վին Այստեղ միմիայն ուղարկ էին ընտրել
բժշկին հոգաբարձու, բայց ց հրաժարվել,
կրկնելով նախկին յարգելի պատճառները:
Ժողովականները բժշկին հանգիստ թողին և
սկսեցին թեւ չապագիտ թիկնածուներ
անուններ Այդ տեսնելով՝ ժողովականնե-
րից շատերը հեռացան ժողովից և դար-
ձնալ ուսուցիչները չը կարողացան հոգա-
բարձու ընտրել:

Ասում են, որ ուսուցիչ-նախագահը, տես-
նելով այս վերջին անաշուքութիւնը, վերջ-
նախապէս հրաժարական է տուել, և հայր
գործակալը ընդգծել է նրա հրաժարակա-
նը՝ խոստանալով նոր ընտրութիւն նշանա-
կել:

Գիւրի և ՀԱՍԱՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԵՐԸ

Դ պ Ր Ո Յ Ե

Տնտեսական երկրաբան, քայքայող տագ-
նապիւն է մասնակի բազմաշաղկապ գա-
ւառը, անձայր խաւարի մէջ է խաւարա-
փում անօդանավ գաւառացիներ:
Գիւրի կրաքարաց, հիւսիս խորը մաս-
սան անկարող է գոնէ մօտիկ ապագայում
բարեկալ իր անվերջութիւն վիճակը:
Այս համառարած թմրած, անշարժու-
թեան դատապարտված հասարակութեան
կենտրոն, ուր կրտուրան չափազանց
զանգաղ է ընթանում, ուր ժողովրդի գի-
տակցութեան աստիճանը համարեա կանգ է
առել, միակ լուսատու շնորհ գիւրական
դպրոցն է իր փոքրածիւր կուլտուրա-
րեանի գոնի:

Ներկայ դարում անվիճելի ճշմարտու-
թիւն է համարվում, որ գիւրի կուլտուրա-
կան և որոշ չափով էլ տնտեսական առա-
ջադիմութեան գործը ֆիսկալութեանը
է դպրոցը, որը պէտք է պարտաւոր է դիտա-
կել, հասարակական գրութիւնը բարեփո-
խել գոյութեան անորոշ կուտում յաղթու-
թիւն տանող և անյուսահատ սերունդներ:

Գիւրի մոտացված աշխարհում դպրոցը
այն իմակ կուլտուրական հիմնարկութիւն
է, որից ժողովուրդը շատ սպասելիքներ
ունի:

Բայց դժբաղդաբար մեր գիւրական աշ-
խարհում այդ նուիրական հիմնարկութիւն-
ները շնորհիւ ժողովրդի տնտեսական և
մշտնօր յետաձգողութեան, ընդհանրապէս
անպայման, երբեք գրութեան մէջ են
գտնվում և դեռեւ ժողովրդի լայն խաւ-
րում խոր արմատներ չեն դնել: Կենտրոն
անկարող են ցանկալի արդիւնքի հասնել:
Գիւրականութեան տնտեսական քայքայված
պայմաններում գիւրական դպրոցի առա-
ջադիմութիւնը շարունակ կազուում է և խո-
շոր նշանակութիւնը ուղղակի նսեմանում:
Այդ անակէտից շատ ձիւղ նկատում է մի

հայ հեղինակաւոր գիւրական հետեւալը.
«Գիւրական տարրական դպրոցը իր սահ-
մանափակ ծրագրով չէ կարող գիւրացու-
պահանջներին գոհացում տալ, նրա անա-
մար ցանկերն դարձան անկ. նրան հաց է
հարկաւոր, մասաւոր և անբաւարար մոտեցը
նրա փորը չէ կշտացնում: Ժիւր է, գիւրա-
ցին սկզբում օգնութիւն է դպրոցով, համա-
կրանքով վերաբերվում այդ հիմնարկու-
թեան, նպատակում է իր կարողութեան
չափ, բայց մի քանի ժամանակից յետոյ
նա թուլանում է, ստուշում է...»

Բայց և այնպէս գիւրական դպրոցը, որ-
քան էլ աննպատակ պայմաններ գոյու-
թիւն ունենալ, դարձնալ մեր մնալ իրա-
կանութեան մէջ իր անփոխարինելի դերը
ունի:

Իսկ օրինակ վերցնել Մ. Դարաբալի-
սայի պատկանելի տարիք ունեցող ծիս.
երկուս դպրոցները:

Երևանի նահանգի 200-ից աւելի գիւրա-
կան դպրոցներից ամենապայտուկ այս
գիւրի ուսումնարանն է, որ ունի 60-ամեայ
պատմութիւն և գիւրի տուել է դրագիւ-
րների մի ստուար թիւ:

Իմ ձեռքի տակ եղած գրութիւններից
երկուս է, որ արարան դպրոցը բացվել է
1853 թ., իսկ օրէնդարձը՝ 1879 թ.: Դպր-
աբանը կառավարվել են մասնաւոր և հա-
սարակական նպատակներով և եկեղեցական
դրամալիւրի տոկոսներով:

1906 թ. հասարակութիւնը, ուսումը ա-
ւելի մտնելի դարձնելու համար, նշանա-
կեց տարեկան 1200 ր. տուրք, որը ան-
տրոսնել հաւաքվում է գիւրի մնացած
հարկերի հետ:

Դպրոցը ունեցել է մօտ 400 աշակերտ-
աշակերտուհի, 9 դասարան, 10 հոգուց
բաղկացած ուսուցչական խումբ:

Վերջին տարիներ, շնորհիւ ներկայ հո-
գաբարձութեան և երեցփոխի եռանդուն
գործունէութեան, դպրոցը ունի մի քանի
մշտական աղբիւրներ, օրինակ սպանդա-
նոցից, օտոնոյից և այլն:

Դպրոցի տարեկան բիւջեն 5000 ր. աւե-
լի է:

Ձեռնառն որ դպրոցը արդէն գրվել է հա-
տատ հիմքերի վրա և ապագայի հեռանկա-
րը միջինարական է, բայց դրա հետ միա-
սին ունի մի շարք տեխնիքական աղբ-
իւր թերութիւններ, որոնց շնորհիւ դպր-
ոցները առաջադիմութեան կողմից շարու-
նակ կաղել են, որոնց վերացումով դպրոց-
ները անշուշտ կը կանգնեն իրանց կոչման
բարձրութեան վրա:

Փորձներ թեւ այդ դիֆիկտներից գոնէ
մի քանիսը:

1. Դպրոցների շէնքերը խաբխու են, չա-
փազանց նեղ, ուղղակի հակառակդպագա-
նական և հակաանկաւարժական: Գոյու-
թիւն ունեն դասարաններ, ուր իրօք վրա
թափված են 60-ից աւելի աշակերտ-աշա-
կերտուհի:

2. Դպրոցական շէնքերը իրարից շատ
են հեռու, տղայոցը գտնվում է գիւրի կենտ-
րոնում, իսկ օրէնդարձը գիւրից դուրս Ու-
սուցիչները ստիպված են համարեա իւրա-
քանիւր ժամից յետոյ շնչառադու վազել
մի տեղից մեկ տեղը:

3. Դպրոցը չունի գոնէ տանիք կահ-կա-
րաւորք, աշակերտական նստարանները չար-
դուրան և պայտեղակած են:

4. Դպրոցը գործի է դասական անհրա-
ժեշտ պիտույքներից:

5. Աշակերտական գրագրաւոր շատ աղ-
քատի է:

6. Ձեռնառն որ ուսուցչանոց և այլն և այլն:
Ներկայ հոգաբարձութիւնը դպրոցը բա-
րեկրկնելու և կանոնաւորելու համար ոչ մի
շնորհ չէ խնայել և օր առաջ աշխատում է
վերջինիս դպրոցական դիֆիկտները ընդ-
միջը վերացնել:

Մ. Դպրաբան

Մեծ-Դարաբալիսայ

ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՄԻՆԸ

1828-30 թւականները ուսումնական
պատմագրից յետոյ մեր քաղաքի ժողովուրդ-
ը գաղթելով Հին-Բայազետից իր բնակու-
թիւնը հաստատեց այստեղ՝ Նոր-Բայազե-
տում: Այդ ժամանակամիջոցում մեր դար-
թական մի բուն ժողովուրդը, որ հալել
խոյս տուեց թիւրքական նախնայից
իր բուն հիմնից այստեղ՝ ուսում-
կան հողի վրա, Գիւրաբալիսայ լեռ-
նաշղթայի արեւելեան կողմից դաւադար-
րում, որտեղ ընդարձակ տարածութեամբ
հողաբաժիններ էին յատկացված մեր գա-
ղթեալին բնակչութեան, պիտուի Գիւրա-
բալիսայ սարաշղթից մինչև Գիւրաբալ-
իսայի (Աստալ ծով) պիտուրը, ուր կանաչ-
մանուր մարգագետինները՝ եղեգնուտ ճա-
հիւնների հետ՝ մասամբ պատկանում էին
թէ քաղաքին և թէ տոհմական Սրբաբնի-
նիւն: Թէ և ժամանակի ընթացքում այդ
լճափի հողաբաժինների մի մասը Նորադու-
րի գիւրականները դատարանով կայ-
մեր քաղաքացիներից, բայց և այնպէս
միւս շրջանները հողաբաժինները մեծ բա-
ւականութեամբ վարձատրեցին ժողովրդին
տանտեղ տարեկան ընթացքում:

Բայաբալիսայ արտաքին, խոտհաքարի, փո-
րկանոցի և այլ պիտանի և անպէտք հո-
գաբարձութեան միւս էին փոքրիկ գաղթեալային
ժողովրդի օրաճախարակեան տակ, և Վիսա-
վառ՝ մակնուսական գիւրաբալիսայ լեռ-

պէս օգտվում էր հողահայտիքների այդ
ընդարձակութեամբ:

Բայց այն, որ ժողովուրդը ընտրել էր
իր ցանցի համար ամենալաւ, բերել և պա-
րատ հողամասերը, իսկ միւս հողաբաժին-
ները—արտաքին, քաղաքից և այլն—
իրանց բնական փարթամութեան կամ
նոյնիսկ վարեցութեան մէջ էլ աւելի ա-
նուս և հեռուցեալ փարթամանում էին, քա-
նի որ թէ ազգաբնակչութեան քուլթեան և
սահմանափակ անասնապահութեան դժ ըն-
կած էր հողաբաժինների մի մեծ քանակու-
թիւնը, որի մի մասը ծառայում էր ցան-
քերի համար, միւս մասը՝ արօտների, եր-
բորդ բաժինը՝ քաղաքի շրջապատը՝ առանց
որեւ մշակութեան և այլն:

Սակայն հայրը նրանում չէ, թէ ժողո-
վուրդը արժան հող ունէր կամ ամեն մի
շնչին հրաւիր հողահայտիք էր ընկնում
սկզբնական տարիներում, այլ նրանում, որ
սահմանները, երբ դեռ գոյութիւն ունէր
«ճիւղահող», մեր ժողովուրդը ազատ էր հո-
ղային հարկերից (оброковъ похати), իսկ երբ
վերացվեց ծխարարի և քաղաքում մուտք
գործելով քաղաքային ինքնավարութիւնը
ծխարարի գիւրկից կայունական տուրքի,
այն ժամանակ մեր հողաբաժինները են-
թարկվեցին առանձին հարկերի, չը նախ-
րով որ մօտ 70 տարի մեր քաղաքը տիրա-
պետէ էր այդ հողերին՝ առանց որեւ հարկ
վճարելու:

Այժմ, երբ արդէն ժողովուրդը բազմա-
պատկվել է և հողամասը նոյնը մնացել,
իսկ միւս կողմից հողային տուրք է գրվել
առանձնապէս հողերի վրա, այդ պատճա-
ռով ժողովուրդը արդէն դժուարութիւն-
ներ է հանդիպում: Տանտեղ տարիների
ընթացքում թէ ժողովրդի անհեղու-
թեամբ պակասել է հողաբաժնը ընտանիքնե-
րի հողամասովը և թէ հարկերի քանակը
բարձրանալով տեղական հասարակութեանը
շատ նեղ պայմաններ է մէջ սեղմել: Դեռ
չենք խօսում հողաբաժնական արդեւարե-
ութեան մասին, որ դիմադր հեղուհեալ առ-
կաւացի է և առաջարկ դասին անկանելի
դրութեան մէջ դնել:

Աւելորդ է ասել, որ մի կողմից հողային
արդեւարեութեան սակաւութիւնը, իսկ
միւս կողմից այդ արդեւարեութեան գնելի ա-
ռասպելական թանկութիւնը մեր դասաւոր
ազգաբնակչութեանը աղքատութեան դուռն
են հացերի:

Թէ հողային արդեւարեութեանը որոշելու,
թէ նրա նախին առատութիւնը՝ այժմանի
հետ համեմատած՝ և թէ գնելի տարբերու-
թիւնը ցոյց տալու համար՝ աւելորդ է ևս
համարում մէջ բերել մի երկու օրինակ:

Յիշում են 1875 թ. էր Մեծ եղբայրս
մի շուալ աւել գնելով մի գիւղացուց՝
քաղ. կշռել տակից զգեց ծախողի շալակը
մեր տուն տանելու համար: Ես առաջնոր-
դել տուն, գինը 13 կօպ. էր լեռը (պու-
ղը 42-43 կօպ.): Տարանք տուն, մայրս
կեղտին վրա հասաւ աղբիւր նայելու (քանի
որ յանձն խառնուրդ էր

